

УДК 378.016:373.3.011.3-051

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.299305>

*Тетяна Сорочинська, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методик початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету*

*Тетяна Костолович, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методик початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету*

**ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У
ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Актуальність обраної проблеми зумовлена важливістю збереження життя і здоров'я молодого покоління в складних умовах війни. Окреслено основні засади та виокремлено етапи у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя, розкрито методологічні, теоретичні та методичні основи застосування здоров'язберезувальних технологій в освітньому процесі початкової школи. Доведено ефективність застосування арттерапевтичних технологій навчання в сучасних умовах з лікувальною метою для задоволення потреб дитини у спілкуванні, обміні досвідом, позитивному самосприйнятті, емоційній підтримці, самовдосконаленні, подоланні відчуття самотності, освоєнні нових моделей поведінки, а також у співвідношенні своїх відчуттів і думок з реальністю.

***Ключові слова:** професійно-педагогічна підготовка; майбутній вчитель; війна; нові виміри безпеки; психологічна травма; здоров'язберезувальні компетентності; арттерапевтичні технології.*

Лит. 6.

*Tetiana Sorochynska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Theory and Methods of Primary Education Department of
Rivne State Humanitarian University*

*Tetiana Kostolovych, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Theory and Methods of Primary Education Department of
Rivne State University Humanities*

**PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHER FOR THE
FORMATION OF SOCIAL AND HEALTH CARE COMPETENCES IN AN INSTITUTION OF
HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION**

The relevance of the selected research problem is due to the importance of preserving the life and health of the young generation in the difficult conditions of war, as well as the need to ensure proper learning conditions for the physical, social, psychological, intellectual, emotional and spiritual development of younger schoolchildren. Emphasis is placed on methodological recommendations, instructions and protocols for educators on the organization of the educational process in conditions of armed aggression developed by the State Education Quality Service of Ukraine.

In the process of studying the problem, it was established that, according to the World Health Organization, some children who experienced a traumatic event during the war may later have symptoms of psychological trauma, while others may show behavioral changes that will become an obstacle to full participation in everyday life.

In this regard, the article scientifically substantiates the need to use art therapy in order to support and stabilize the emotional and psychological state of primary education students in modern conditions. It has been proven that the teacher's use of art-therapeutic learning technologies has a therapeutic effect, contributes to the satisfaction of the child's needs in communication, sharing experiences, positive self-perception, emotional support, self-improvement, overcoming the feeling of loneliness, mastering new behavior patterns, as well as in the relationship between one's feelings and thoughts with reality. At the same time, the main principles are outlined and the stages in the professional training of the future teacher are highlighted, the methodological, theoretical and methodical foundations of the application of health-saving technologies in the educational process of the primary school are revealed.

***Keywords:** professional and pedagogical training; future teacher; war; new dimensions of security; psychological trauma; health-preserving competences; art therapeutic learning technologies.*

Постановка проблеми. Проблема збереження здоров'я дітей в Україні – надважлива в умовах війни, адже вони часто перебувають у стресовому стані через обстріли, повітряну тривогу, часту зміну місця проживання, нестабільну ситуацію в країні, яка

триває вже два роки. У таких умовах українським дітям доводиться зростати та здобувати знання, тому батьки і педагоги мають докласти максимум зусиль, щоб дитина пізнавала цей світ без агресії та насильства, а головне – зростала у розумінні та доброзичливості, усвідомлювала цінність життя,

вірила в майбутнє, відчувала любов та піклування дорослого. А крім того, володіла навичками захисту свого здоров'я та здоров'я рідних, швидко реагувала в критичних ситуаціях, вміла самостійно долати труднощі та створювала власні стратегії виживання.

Сформувати у дітей молодшого шкільного віку відповідні соціальні та здоров'язбережувальні компетентності має вчитель у тісній співпраці з батьками. Основними завданнями професійної підготовки сучасного вчителя початкових класів у закладі вищої педагогічної освіти є навчитися створювати безпечне освітнє середовище в складних умовах сьогодення для формування та розвитку здоров'язбережувальних компетентностей своїх вихованців; оволодіти знаннями сучасних освітніх технологій збереження та зміцнення здоров'я; сформувати вміння і навички впровадження оздоровчих технік у практику роботи початкової школи.

Варто зазначити, що Державна служба якості освіти України відповідно до нових вимірів безпеки розробила методичні рекомендації, інструкції та протоколи для освітян щодо організації навчання в умовах збройної агресії. У них акцентується увага на чутливому підході до відбору навчального матеріалу, тем для обговорення через різний і часто травматичний досвід, який можуть мати діти. Педагогам пропонується уважно продумувати і за необхідності вносити зміни до стратегії управління / взаємодії з класом, враховуючи те, що діти пережили психотравмувальні дії та можуть бути чутливими до зовнішніх подразників, емоційно відстороненими, з апатією, хронічною втомою, мати ризик саморуйнівної поведінки тощо [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади підготовки вчителя до розвитку здоров'язбережувальних компетентностей учнів представлено в монографії О. Антонової та Н. Поліщук. На важливості використання арттерапії у системі психоемоційної підтримки здобувачів початкової освіти наголошено в працях Т. Ананко, І. Бикова, Н. Сердюк та інших вітчизняних науковців. Зміст та методику використання оздоровчих технологій в освітньому процесі запропоновано у науковому доробку В. Кошель та Н. Герман. Практичне застосування арттехнік у розв'язанні низки психологічних проблем представлено в працях Н. Кальки та З. Ковальчук.

Мета дослідження. Розкрити актуальність професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентностей учнів у закладі вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність учителя, індивідуальний стиль роботи, інноваційний та творчий підхід до освіт-

ньої діяльності – найважливіші складові його професіоналізму та педагогічної майстерності. І звичайно, ефективність педагогічної діяльності у сфері збереження та зміцнення здоров'я здобувачів освіти безпосередньо залежить від якості підготовки фахівця.

У процесі навчання у закладі вищої педагогічної освіти майбутні вчителі отримують знання про сучасні наукові концепції здоров'язбереження; ознайомлюються із сутністю, видами здоров'язбережувальних педагогічних технологій; основними положеннями, що визначають зміст, форми та методи організації освітнього процесу відповідно до загальних цілей освітньої галузі в початковій школі; із законами та закономірностями оздоровчого навчання і виховання; змістом та специфікою застосування оздоровчих технік для збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я учнів. Проте сучасні реалії вимагають внесення коректив та оновлення змісту, форм, методів навчання формування та розвитку соціальних і здоров'язбережувальних компетентностей здобувачів початкової освіти. У процесі вибору форм і методів роботи майбутні вчителі повинні враховувати принцип регіональності, а також моделювати систему діяльності учасників освітнього процесу, яка сприятиме не лише формуванню названих компетентностей, а й допомагатиме створенню відповідних умов для фізичного, психологічного, соціального і духовного здоров'я учнів, їх правового і соціального захисту.

Психологи стверджують, що під час війни діти різною мірою зіштовхуються з двома типами травматичних подій, а саме: несподівані травматичні події та довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. У результаті, – діти страждають від таких проблем, як тривожний чи посттравматичний стресовий розлад, депресія, дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), поведінкові розлади (зокрема агресія, асоціальна і злочинна поведінка, схильність до насильства). Отже, довгостроковий вплив насильства підвищує ризик розвитку багатьох і нерідко тривалих форм фізичної, психологічної та соціальної дезадаптації [4]. При цьому важливо розуміти, що нині більшість дітей переживають стрес, і багато їхніх реакцій не є розладами. Якщо є тривога, пришвидшене серцебиття чи погані сни – це не означає, що у дитини є психічні розлади. Це нормальна реакція на ненормальну подію.

Всесвітня організація охорони здоров'я закликає до захисту дітей у збройних конфліктах. За її даними, деякі діти, які пережили травматичну подію, згодом матимуть симптоми психологічної

**ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

травми, тоді як у інших – можуть проявитися поведінкові зміни, що стануть перешкодою для повноцінної участі в повсякденному житті [4]. Щоб уникнути цього, необхідно допомогти дітям у процесі навчання усвідомити, що життя і здоров'я – це дар не тільки для людини, а й українського суспільства; спонукати дбайливо ставитися до свого здоров'я; розвивати бажання жити та підтримувати традиції здорового способу життя; формувати вміння керувати своїми емоціями, почуттями та страхами. Обмеженість відповідного досвіду у дітей вимагає постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишньої дійсності.

Упродовж навчання у школі сучасний учитель має сформувати у здобувачів початкової освіти соціальні та здоров'язбережувальні компетентності, що передбачають здатність дитини до збереження фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я, до співробітництва в групі та команді, мобільність, уміння адаптуватись і визначати особисті цілі, виконувати різні ролі та функції в колективі, співчувати, мирно врегульовувати конфлікти, планувати, розробляти та втілювати життя соціальні проекти індивідуальних і колективних дій, визначати й реалізовувати мету комунікації залежно від обставин, підтримувати взаємини, встановлювати стосунки з протилежною статтю, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях.

Реалізувати поставлені завдання в умовах зміни освітнього середовища, а також сформувати соціальні і здоров'язбережувальні компетентності у молодших школярів зможе вчитель, який володіє не тільки професійними знаннями і вміннями, а й універсальними якостями (*soft skills*), такими як: емоційний інтелект, стресостійкість, креативність, критичне мислення, уміння пристосовуватися, відстоювати власну думку, бажання вчитися, вміння планувати. Сучасний педагог, який вміє бути гнучким з дітьми, що пережили травматичні події та вміло адаптується до різних життєвих обставин, сприймає зміни не як проблему, а як можливість для зростання і розвитку.

Під час вивчення курсу “Методика навчання соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі” у закладі вищої освіти майбутні вчителі набувають умінь і навичок застосовувати інтерактивні технології навчання у педагогічній діяльності на засадах особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів. Здобувачі освіти навчаються проєктувати та вибудовувати технологічний ланцюжок дій, операцій і комунікацій, послідовність виконання яких сприятиме оптимізації освітнього процесу і гарантуватиме досягнення визначеної мети та конкретних очікуваних результатів. Відповідно до нових вимірів безпеки, моделюють

(не)безпечне освітнє середовище та знаходять шляхи врегулювання (алгоритм дій) проблемних ситуацій, враховуючи регіональність та місцеві умови. Викладач, здійснюючи психолого-педагогічний супровід, упроваджує систему заходів, спрямованих на діагностику та профілактику ймовірних (соціальних, екстремальних, стресових, кризових, психологічних) ситуацій, що можуть виникнути в початковій школі в умовах війни, надає методичну допомогу і психологічну підтримку.

Важливий компонент у змісті професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів – формування методичної готовності до проведення різноманітних соціально-психологічних тренінгів та застосування арттерапевтичних технологій навчання, які в сучасних умовах набувають особливої актуальності. Науковцями доведено, що застосування арттехнік в освітньому процесі початкової школи сприяє підтримці та стабілізації емоційного і психологічного стану здобувачів освіти. Лікувальний ефект досягається завдяки тому, що в процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, психологічного комфорту, доброзичливості, емпатійного спілкування, захищеності, радості та успіху. Використання методів арттерапії як одного із засобів естетотерапії базується на різних видах візуальної, пластичної, звукової комунікації та забезпечує можливість контакту з дитиною. Для застосування пропонуються такі види арттехнологій: ізотерапії, імаготерапії, казкотерапії, музикотерапії, піскової терапії, колажування, глинотерапії, метафоричних асоціативних карток та інших [5]. Отже, арттерапія є сукупністю психокорекційних методик, які мають відмінності і особливості, що визначаються як жанровою приналежністю до певного виду мистецтва, так і спрямованістю, технологією психокорекційного лікувального застосування.

Варто відзначити, що переваги арттерапії ще й у тому, що вона не має обмежень у використанні, оскільки не вимагає наявності особливих здібностей до образотворчої діяльності; як засіб невербального спілкування особливо цінна для тих, кому важко передати свої переживання словами; як засіб вільного самовираження передбачає атмосферу толерантності; дає значний позитивний емоційний заряд, формує впевненість у своїх силах.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи до впровадження арттерапевтичних технологій навчання у закладі вищої педагогічної освіти відбувається поетапно:

перший етап (вступний) передбачає формування у здобувачів вищої освіти мотивації до арттерапевтичної діяльності, чітких уявлень про її сутність, мету та можливості;

другий етап (базовий) передбачає застосування майбутніми вчителями знань, умінь і навичок з

арттерапії на практиці. Експериментальна робота спрямована на розвиток якостей і здібностей здобувачів освіти до арттерапії, подальший розвиток мотивації до її проведення;

метою третього етапу (конструктивного) є систематизація арттерапевтичних знань, удосконалення умінь і навичок, усвідомлення важливості використання арттерапевтичних технологій у сучасних умовах.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, з огляду на нинішню військову ситуацію в країні та відповідно до нових вимірів безпеки важливою є професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів у закладі вищої педагогічної освіти, який уміло адаптується до різних життєвих обставин; є гнучким; бачить зміни не як проблему, а як можливість для зростання та розвитку; володіє не лише професійними знаннями і вміннями, а й універсальними якостями (емоційним інтелектом, стресостійкістю, креативністю, критичним мисленням, бажанням вчитися, вмінням планувати, відстоювати власну думку). Сучасний учитель, який створює, незважаючи на складну ситуацію, сприятливий емоційно-психологічний клімат і комфортне освітнє середовище для навчання з урахуванням вікових та психофізіологічних особливостей здобувачів початкової освіти; атмосферу доброти, довіри, партнерства та взаємоповаги. Він методично готовий до впровадження різноманітних соціально-психологічних тренінгів, психокорекційних методик і оздоровчих технік з метою формування в учнів психосоціальних компетенцій (самоконтролю, співчуття, керування емоційно-вольовим компонентом, мотивацією успіху та гартування волі, критичним і творчим мисленням, ефективним спілкуванням, вмінням приймати зважені рішення, протистояти негативним соціальним впливам тощо), що є важливими складовими здоров'язбережувальної компетентності особистості.

Перспективними вважаємо подальші дослідження професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку компетентностей здоров'язбереження здобувачів початкової освіти шляхом застосування в освітній процес новітніх технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О.Є., Поліщук Н.М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 248 с.
2. Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи : колективна монографія / за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 283 с.

3. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. *Державна служба якості освіти України* : веб-сайт. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_seredovysche_2022_SQE-SURGe.pdf (дата звернення: 12.02.2024).

4. Вплив війни на психічне здоров'я дітей. *War childhood museum*. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health/#:~:text=%D0%A3%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%B%D1%8C%D1%82%> (дата звернення: 12.02.2024).

5. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арттерапії : навчально-методичний посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.

6. Професійна підготовка майбутніх педагогів до формування партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу в інклюзивних класах закладу загальної середньої освіти / Т. Цегельник, І. Ящук, Т. Касьянова, Ю. Ткачук, Ю. Рижак. *Молодь і ринок*. 2023. № 9. С. 69–79. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291109> (дата звернення: 28.02.2024).

REFERENCES

1. Antonova, O. & Polishchuk, N. (2016). Pidhotovka vchytelia do rozvytku zdoroviazberzhuvalnoi kompetentnosti uchniv [Teacher preparation for the development of students' health-saving competence]. Zhytomyr, 248 p. [in Ukrainian].
2. Arterapiia i viina: konteksty i dosvid praktychnoi roboty [Art therapy and war: contexts and experience of practical work]. (Ed.). N. Kalka, G. Odintsova. Lviv, 2023. 283 p. [in Ukrainian].
3. Bezpechne osvitnie seredovyshe: novi vymiry bezpeky [Safe educational environment: new dimensions of security]. *State Education Quality Service of Ukraine*. Available at: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_seredovysche_2022_SQE-SURGe.pdf (Accessed 12 Febr. 2024). [in Ukrainian].
4. Vplyv viiny na psykhychne zdorovia ditei [The impact of war on the mental health of children]. *War childhood museum*. Available at: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health/#:~:text=%D0%A3%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%> (Accessed 12 Febr. 2024). [in Ukrainian].
5. Kalka, N. & Kovalchuk, Z. (2020). Praktykum z art-terapii : navchalno-metodychnyi posibnyk [Workshop on art therapy: educational and methodological manual]. Lviv, part. 1. 232 p. [in Ukrainian].
6. Profesiina pidhotovka maibutnih pedahohiv do formuvannia partnerskykh stosunkiv mizh uchasnykamy osvitnoho protsesu v inkluzyvnykh klasakh zakladu zahalnoi serednoi osvity (2023). [Professional training of future teachers for the formation of partnership relations between participants of the educational process in inclusive classes of the institution of general secondary education]. (Ed.). Tshelnyk T., Yashchuk I., Kasianova T., Tkachuk Yu., Ryzhak Yu. *Youth & market*. No. 9. pp. 69–79. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291109> (Accessed 28 Febr. 2024). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.03.2024

